

Nedžad Bašić

Globalne strukturalne promjene i nova sigurnosna paradigma

Sažetak

Na izmaku 20. Stoljeća, teorija međunarodnih odnosa sve više traži novu paradigmu nacionalne i globalne sigurnosne politike. Nova paradigma zahtjeva implementaciju svih segmenata strukturalnih promjena u tehnološkom, ekonomskom, političkom, i vojnom razvoju nakon drugog svjetskog rata i njihov utjecaj na suvremene međunarodne odnose. Globalne strukturalne promjene pruzročene kolapsom koncepta o Hladnom ratu proizvele su novi način razmišljanja o sigurnosnim problemima, koji je otvorio mnoga relevantna pitanja u teoriji i praksi međunarodnih odnosa. Pitanja povezana s novom sigurnosnom paradigmom dovela su do teoretske debate o novom izgledu mira i sigurnosti u globaliziranom društvu 21. stoljeća.

Ključne riječi: neo-realizam, neo-institucionalizam, teorija demokratskog mira, globalnestrukturalne promjene, promjena prirodne moći države, promjena prirode suvereniteta

Tradicionalistički pristup sigurnosnom pitanju

U realističkoj predodžbi svijeta vizija sigurnosti određena je determinacijom međunarodnog sustava kao anarhičnog, prema kojem se odnosi kao prema sustavu bez središnje autoritativne vlasti. Kako u međunarodnim odnosima nema središnjeg autoriteta, država nikada ne može biti sigurna u pogledu namjera drugih država, koje su sklone prijevarama, a zbog čega mora posjedovati vojne kapacitete dovoljne da odvrate drugu državu ili druge države od namjere da ugroze njezin opstanak.

U takvom međunarodnom političkom okruženju država mora biti koncentrirana na strateško pitanje preživljavanja u međunarodnom anarhičnom sustavu. U kontekstu

* Nedžad Bašić, profesor Međunarodnih odnosa i sigurnosnih Studija i Evropskih studija na Pravnom fakultetu, Univerzitet u Bihaću, adjunct prof. Međunarodnih odnosa i Međunarodnog prava na Concordia University u Montrealu i na Međunarodnom Islamskom univerzitetu u Islamabadu.

realističke tradicionalne paradigme sigurnost je određena kao ofenzivno-defenzivna politika, što svijet inherentno vodi u stalnu sigurnosnu dilemu sa stalnim natjecanjem oko pitanja kapaciteta posjedovanja sile i moći. Države se u međunarodnom sustavu boje jedna druge i očekuju prijevaru, prijetnju i opasnost u međusobnim odnosima, što ostavlja malo prostora za njihovo međusobno povjerenje. U takvoj predodžbi sigurnosti, u smislu jamstva preživljavanja, to znači da svaka država mora biti sposobna maksimalizirati svoju moć, prije svega vojnu silu, u odnosima s drugim državama ako želi preživjeti u anarhičnom i brutalnom međunarodnom okruženju.¹

Iz takve predodžbe preživljavanja države slijedi koncept „sigurnosne dileme“ u kojem svaka obrambena priprema države ima značenje agresivne prijetnje drugim državama, što vodi stvaranju straha i gubljenju povjerenja među državama.² Tako suradnju između država posebno otežava mogućnost prijevarne i zabrinutosti države oko relativne dobiti. Problem prijevarne i relativne dobiti vezan je za pitanje ostvarivanja dominacije među državama, odnosno za promjenu moći između država, što suradnju između njih čini otežanom. Taj problem posebno dobiva na težini kada je u pitanju mogućnost brzog transfera komercijalne u vojnu tehnologiju, defenzivne moći u ofenzivnu moć, gdje je teško otkriti namjeru država.³

Kritičari realističke „sigurnosne dileme“ nalaze da su države suočene sa stalnim natjecanjem koje vodi u rat i neprekidnu utrku u naoružavanju, orijentirane prema podcjenjivanju rizika i nesigurnosti, prema prihvaćanju nejednake raspodjele relativne dobiti te prihvaćanju rizika prijevarne, a ne prihvaćanju rizika koji proizlaze iz nemilosrdne utrke u naoružavanju, što u konačnici najčešće vodi u sukob s neizvjesnim ishodom.⁴ Na ishodištu tog teorijskoga koncepta oblikuje se teza da zbog visokog stupnja međuovisnosti sigurnosti nacionalnih država u eri globalnih strukturalnih promjena nacionalni sigurnosni koncept, zasnovan na politici samopomoći, u konačnici prerasta u samorazaraajući koncept sigurnosti.

Pristajući uz središnju ideju realističke tradicionalne sigurnosne paradigme da je osnova preživljavanja države posjedovanje sile i moći, institucionalistička teorija u prvi plan stavlja metodu redistribucije relativne moći, a ne isključivo ostvarivanje ili posjedovanje većega kapaciteta relativne dobiti u međusobnim odnosima, što bi tre-

1 John J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", *International Security*, svezak 19., br. 3 (zima 1994./95.), str. 11

2 John Herz, "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", *World Politics*, 2(2), 1950.

3 Greg Bruno, *Iran's Nuclear Program*, Council of Foreign Relations, ožujak 2010.

4 Charles Glaser, "Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help", *International Security*, zima 1994./95., svezak 19, br. 3, str. 58-60

balo omogućiti preživljavanje države u odnosima s drugim državama. U tom smislu predstavnici institucionalističke teorije u prvi plan stavljaju međunarodnu instituciju, odnosno pravnu normu, putem koje se reguliraju i institucionaliziraju odnosi između država. Međunarodna institucija državama pruža mogućnost da osiguraju više informacija o međusobnim namjerama, o raspoloživim kapacitetima sile i moći, o njihovim mogućim interesima i strategijama, što im omogućuje da podignu rizik i cijenu sukoba i time stvore uvjete za međusobnu redistribuciju relativne dobiti kako bi se izbjegao sukob, što im pak omogućuje vođenje politike preživljavanja u međusobnim odnosima.

S razvijanjem ideje da međunarodne institucije mogu relativizirati značaj relativne dobiti putem podizanja cijene mogućeg sukoba, a time sniziti mogućnosti prijevare i straha među državama, što bi omogućilo lakšu suradnju među njima i rješavanje problema u međudržavnim odnosima suradnjom, a ne sukobljavanjem, institucionalistička teorija pomiče sigurnosno pitanje od posjedovanja sile i moći ka institucionalnoj redistribuciji moći, a time i mogućoj suradnji.⁵

Takvo će shvaćanje biti osobito prihvaćeno u Europi u posthladnoratovskom razdoblju, što je imalo velikog utjecaja na širenje uloge i značaja EU-a, NATO-a, OSCE-a (engl. Organization for Security and Co-operation in Europe) i WEU-a u koncipiranju novog sigurnosnoga kompleksa Europe. I u drugim regijama svijeta koncept institucionalizirane regionalne sigurnosti doživio je veliku renesansu. U Jugoistočnoj Aziji (ASEAN) i Africi (Organizacija afričkih država) to su institucije koje osiguravaju suradnju između država koje su u prošlosti bile u stalnim oružanim sukobima, oblikujući na taj način novu međunarodnu sigurnosnu paradigmu.

Još jedan pristup sigurnosnoj paradigmi, koji će se razvijati na dvostrukim postavkama realističke i institucionalističke koncepcije sigurnosne paradigme, tzv. teorija demokratskog mira (engl. *democratic peace theory*), potencirat će značaj liberalno-demokratskih institucija u procesu oblikovanja nove sigurnosne paradigme. U globalnom sustavu međuovisnosti demokratske države s političkim sustavom koji proizlazi iz

⁵ "Liberal theory argues that institutions provide valuable information, and information about the distribution of gains from cooperation may be valuable if the relative gains logic is correct. Institutions can facilitate cooperation by helping to settle distributional conflicts and by assuring states that gains are evenly divided over time, for example by disclosing information about the military expenditures and capacities of alliance members... Prevention of cheating is not only a mechanism by which institutions facilitate cooperation. By creating issue linkages, they allow for more effective retaliation against cheaters and also create scope mutual beneficial exchange" (Robert O. Keohane, Lisa L. Martin, "The Promise of Institutional Theory", *International Security*, svezak 20., br. 1 (ljetno 1995.), str. 45-46, 49)

demokratskih izbora s političkim predstavnicima koji imaju punu odgovornost prema razvoju i zaštiti prava i sloboda čovjeka više su sklone svoje međusobne nesuglasice i sporove rješavati diplomatskim putem (medijacija, pregovaranja) nego korištenjem sile. Prema tom konceptu demokracija izrasta u jedan od određujućih koncepata sigurnosti u svijetu.⁶

Nešto drugačiji pristup donosi određenje koncepta sigurnosti u okviru škole društvenoga konstruktivizma (engl. *social constructivist theory*) koja određenje sigurnosti promatra u okviru anarhičnog međunarodnog okruženja u kojem države ne mogu imati povjerenja jedna u drugu, što ih vodi ka težnji posjedovanja ofenzivnih i defenzivnih kapaciteta moći u cilju osiguravanja svoga preživljavanja. Međutim, i usto što prihvaćaju iste polazne reference kao i neorealistička i neoinstitucionalistička škola, pristaše škole društvenoga konstruktivizma u središte pozornosti stavljaju sigurnosnu dilemu koja je temeljena na strukturi društvenih odnosa koji su određeni zajedničkim saznanjima, razumijevanjem i zajedničkim očekivanjima država, što ih vodi u mirno rješavanje sukoba. U tom konceptu međunarodne sigurnosti glavna snaga leži u ideji koja ima moć utjecaja na ponašanje pojedinca i elite, a time i države, u međunarodnim odnosima, što vodi stvaranju mirne sigurnosne zajednice.⁷

Postmodernistički pristupi sigurnosti

Za razliku od neorealističkog i neoinstitucionalističkog pristupa sigurnosti koji u prvi plan stavljaju nacionalnu sigurnost države u međunarodnim odnosima, jedna skupina komentatora smatra da državocentrični način određivanja sigurnosti u eri globalnih strukturalnih promjena nije odgovarajući model određenja sigurnosti u globalnom društvu. Skupina autora smatra da se za određenje sigurnosti mora uzimati globalno društvo, a ne nacionalna država koja sve više naginje procesu disagregacije i procesu disperzije moći prema drugim globalnim nedržavnim subjektima, odnosno međunarodnim organizacijama. Pristaše ovog „društvenoga koncepta sigurnosti“ smatraju da brojni rizici i prijetnje sigurnosti u eri globalizacije (kao što su globalno zatopljenje, slom globalnog monetarnog sustava, slom globalnog sustava upravljanja, globalno siromaštvo i glad, kronična koruptivnost vlada, globalni terorizam, cyber-na-

6 Michael Doyle, Kant, "Liberal Legacies and Foreign Affairs", *Philosophy and Public Affairs*, 1982., 12:205-35 – 323-53

7 Aleksandar Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, 1999.

padi, velike zarazne epidemije, trgovina ljudima i narkoticima i sl.) ostaju izvan kontrole nacionalne države te da samo globalna zajednica može uspješno odgovoriti tim izazovima. Stoga smatraju da se, pored djelovanja država, u koncept određenja sigurnosnog pitanja moraju uključiti interesi i djelovanja brojnih drugih čimbenika i subjekata globalnih odnosa.⁸

Autori postmodernističkoga koncepta sigurnosti drže da je nužno izvršiti otklon od klasičnog „diskursa opasnosti“ (međunarodnih odnosa koncipiranih na prijatnji, prijeveri, nepovjerenju, sili i moći) prema novom „komunitarnom diskursu“, u okviru kojeg bi se globalna sigurnosna paradigma promatrala kroz prizmu različitih kultura, tradicija, religija i različitih interpretacija stvarnosti kroz povijest. Oni odbijaju promatrati globalnu sigurnost kao univerzalnu anarhiju i moć, gdje je politika sile viđena kao rješenje problema preživljavanja države. Oni traže rekonceptualizaciju ideje koncepta sigurnosti putem otvaranja novih sigurnosnih pitanja koja su u klasičnim teorijama sigurnosti marginalizirana.⁹

Sigurnosna politika u procesu globalnih strukturalnih promjena

U drugoj polovini 20. stoljeća iskazivala se sve vidljivija potreba za oblikovanjem novog teorijskog modela sigurnosti koji bi obuhvaćao okvir promjena u tehnološkom, ekonomskom, političkom, ekološkom i vojnom okruženju nakon sloma globalnog bipolarnog sustava i utjecaj tih promjena na sigurnosno pitanje o suvremenim globalnim odnosima.¹⁰

8 Jonathan Friedman (ur.), *Globalization, The State and Violence*, Oxford, AltaMira Press, 2003.

9 “The whole nature of global politics can be transformed, and the traditional security dilemma can be overcome, if post-modern epistemic communities play their part in spreading communitarian ideals.” (John Baylis, u John Baylis; Steve Smith, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, str. 315, 2005.)

10 Više vidjeti u: Roma Declaration on Peace and Co-operation, NATO Press Communiqué S-1(91) 86, NATO, Bruxelles, 7. studenog 1991.; New Strategic Concept, NATO Press Communiqué S-1 (91) 85, NATO, Bruxelles, 7. studenog 1991.; Philip H. Gordon, “Does the WEU Have a Role”, *The Washington Quarterly*, zima 1997., str. 125-140.; Daniel N. Nelson; Thomas S. Szayna, “NATO’s Metamorphosis and Central Europeans Politics: Effects of Alliance Transformation”, RAND, P-8010; James E. Goodby, “Collective Security in Europe After the Cold War”, *Journal of International Affairs*, svezak 46., br. 2, zima 1993., str. 299-321; Max Jakobson, “Collective Security in Europe Today”, *The Washington Quarterly*, proljeće 1995., str. 59-70; Victor-Yves Ghebali; Brigitte Sauerwein, “European Security in the 1990s: Challenges and Perspectives”, United Nations, New York, Ženeva, 1995.

Globalne strukturalne promjene koje su prouzrokovale kolaps koncepta Hladnog rata pokrenule su novi oblik razmišljanja o sigurnosnom pitanju, što je otvorilo mnoga aktualna pitanja, kako u teoriji, tako i u praksi međunarodnih odnosa.¹¹ Mnoga pitanja povezana sa sigurnosnim pitanjem potaknula su teorijsku raspravu o novim izglecima mira i suradnje u globalnim odnosima.

Jedno od pitanja koje je najčešće raspravljano bilo je sljedeće: je li kraj Hladnog rata donio suštinske promjene u prirodi međunarodne sigurnosti te kako ostvariti globalnu i nacionalnu sigurnost u okruženju oblikovanom globalnim strukturalnim promjenama? O odgovoru na ta pitanja umnogome je ovisilo u kojem će pravcu dalje krenuti razvoj sigurnosnih studija kao znanstvene discipline, koja je trebala dati odgovore na pitanja o prirodi i konceptu sigurnosti u novom tisućljeću.

Jedna skupina teoretičara argumentirala je da je kraj Hladnog rata jedinstven i kompleksan povijesni proces, s revolucionarnim promjenama koje su uvjetovane ne samo slomom sigurnosne strukture Sovjetskog Saveza već prije svega strukturalnim promjenama koje su nastale u procesu tehnološkog razvoja, globalizacije ekonomije, informacija, financija i tako dalje, što je imalo određujući utjecaj na promjenu globalnog sigurnosnog okruženja, implicirajući takvim stavom nužnost novog pristupa sigurnosnom pitanju u posthladnoratovskoj eri.¹²

Druga skupina teoretičara zastupa sasvim drugačiji pristup tome pitanju. Ne poričući značaj promjena u sigurnosnom okruženju nakon sloma Sovjetskog Saveza, kao ni promjena koje su nastale u procesu modificiranja proizvodnje, trgovine i financija, ipak ne smatraju da proces globalizacije značajno utječe na temeljni koncept sigurnosnog pitanja u međunarodnoj zajednici. Prema tumačenju tih teoretičara, glavni koncept sigurnosti i dalje ostaje usmjeren na hijerarhijski odnos sile i moći

11 "The field of security studies seems poorly equipped to deal with the post-cold war world, having emerged from the cold war with a narrow military conception of national security and a tendency to assert its primacy over other public policy goals. Its preoccupation with military statecraft limits its ability to address the many foreign and domestic problems that are not amenable to military solutions. In response, many of the authors reviewed here have called for the development of a new ways to think about international relations and national security." (David A. Baldwin, "Security Studies and the End of Cold War", *World Politics*, 48, listopad 1995., str. 132)

12 Ernest Otto; James J. Rosenau (ur.), *Global Changes and Theoretical Challenges: Approach to the World Politics for the 1990s*, Lexington, Mass: D.C. Heath, 1989.

između država, koje i dalje ostaju dominirajući subjekti u međunarodnim odnosima, u anarhičnom okruženju međunarodne zajednice.¹³

Treća skupina teoretičara međunarodnih odnosa naginje ka kompromisnom pristupu tome pitanju s prihvaćanjem argumenata i prvog i drugog mišljenja, ali unoseći nove argumente u raspravu. Oni smatraju da kraj Hladnog rata nije donio značajnije revolucionarne promjene u odnosima između nerazvijenih zemalja, dok je priroda odnosa između visokorazvijenih zemalja dramatično promijenjen.¹⁴ Shvaćanja te skupine teoretičara globalne strukturalne promjene čine jednu dimenziju međunarodnog sigurnosnog pitanja sasvim novom, dok druga dimenzija sigurnosti ostaje gotovo nepromijenjena. Oni posebno naglašavaju značajan pad klasične uloge vojne sile u odnosima između visokorazvijenih zemalja u razdoblju nakon Hladnog rata, što će nužno prouzročiti potrebu novog, mnogo šireg multipliciranog pristupa nacionalnoj i međunarodnoj sigurnosnoj politici.¹⁵

Bez obzira na valjanost argumenata svake pojedine skupine teoretičara, ostaje otvorenim pitanje oblika, sadržaja, dometa i posljedica novih oblika prijetnje nacionalnoj i međunarodnoj sigurnosti u posthladnoratovskom razdoblju. To se pogotovo tiče pitanja funkcionalne prijetnje nevojnoga karaktera kao dominantnog oblika sigurnosne prijetnje u novom političkom i sigurnosnom okruženju u razdoblju nakon Hladnog rata. Siromaštvo, ekološke promjene, industrijska konkurencija, migracije, trgovina drogom, organizirani kriminal, koruptivnost vlada, nedostatak izvora pitke vode, zarazne epidemije, visok stupanj socijalnih nejednakosti i tako dalje pojavljuju se kao funkcionalne prijetnje individualnoj, nacionalnoj i globalnoj sigurnosti.¹⁶

Pitanja koja su artikulirala ovu sigurnosnu raspravu iskristalizirala su značajno pitanje koje je tražilo hitan aplikativni oblik: kako izvore koji su bili oblikovani za otklan-

13 "Every time peace breaks out, people pop up to proclaim that realism is dead. That is another way of saying that international politics has been transformed. The world, however, has not been transformed; the structure of international politics has simply been remade by the disappearance of the Soviet Union, and for a time we will leave with unipolarity. Moreover, international politics was not remade by the force and factors that some believe are creating a new world order. Those who set the Soviet Union on the path of reform where old Soviet apparatchiks trying to right the Soviet economy in order to preserve its position in the world." (Kennet N. Waltz, "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, svezak 25, br. 1, ljeto 2000., str. 39)

14 Stephen G. Brooks, *Producing Security: Multinational Corporations, Globalization, and the Changing Calculus of Conflict*, Princeton and Oxford University Press, 2005., str. 1-316

15 David A. Baldwin, "Security Studies and the End of Cold War", *World Politics* 48 (listopad 1995.), str. 118

16 "The collapse of the Cold War Order will create new policy problems and new research puzzle", Stephen M. Walt, "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, 35, 1991., str. 222

janje vojne prijetnje specifičnog oblika u razdoblju Hladnog rata preoblikovati u izvore koji mogu služiti za otklanjanje novih oblika vojnih prijetnji i novih oblika funkcionalnih prijetnji sigurnosti koje nisu vojnoga karaktera?¹⁷ Pitanje kako preoblikovati vojne potencijale koji su bili namijenjeni odvratanju i sprečavanju globalnog nuklearnog i konvencionalnog sukoba između velikih nuklearnih sila i vojnih blokova i prilagoditi ih novom determinirajućem obliku vojnog sukoba koji se pojavljuje najčešće u vidu unutarnjih nacionalnih, vjerskih ili socijalnih sukoba ili globalnih terorističkih prijetnji ostalo je jedno od središnjih problema novog pristupa konceptu sigurnosti.

Taj je problem otvorio novo pitanje koje se izravno odnosilo na pitanje odnosa između vojne sigurnosti i drugih ciljeva nacionalne politike u novim političkim okolnostima. Vojna sigurnost, iako i dalje ostaje jedna od središnjih komponenti nacionalne sigurnosti država, zasigurno više nije jedina i određujuća dimenzija preživljavanja države u postmodernom razdoblju razvoja međunarodne zajednice.¹⁸

Dok jedna skupina teoretičara ostaje pri klasičnom realističkom određenju vojne moći kao najrelevantnijeg izvora sigurnosti,¹⁹ druga skupina autora polazi od određenja sigurnosti kao ravnoteže između individualnih i skupnih potreba, čime se uloga vojne sile u pružanju nacionalne i međunarodne sigurnosti umnogome relativizira.²⁰

Prva skupina teoretičara dominantno neorealističke provenijencije u središte analize sigurnosnog pitanja stavlja vanjsku prijetnju koja dolazi od strane države ili skupine država i isključivo je usmjerena ka državi kao temeljnom subjektu u međunarodnim odnosima. Unutar toga koncepta prijetnja koja je stvorena od strane države prema pojedincima i skupinama te prijetnja koja dolazi od strane nedržavnih čimbenika dominantno ostaje izvan koncepta sigurnosne analize. Tako se određenja sigurnosti, pitanje unutarnjeg organiziranog i institucionaliziranog nasilja od strane vojnih i policijskih snaga, koji su nadzirani od strane državne birokracije, smatraju tek funkcijom obrane države od vanjske ili unutarnje prijetnje. Određenje sigurnosnog pitanja isključivo s aspekta vanjske prijetnje i nalaženje opravdane primjene nasilja prema vlastitim građanima u funkciji zaštite nacionalne sigurnosti isključuje svaku odgovornost režima

17 David A. Baldwin, "Security Studies and the End of Cold War", *World Politics* 48 (listopad 1995.), str. 126

18 "Although it is true that military security is an important goal of states, it is not true that conflict with other goals of public policy will always – or should always – be resolved in favour of security." (David A. Baldwin, "Security Studies and the End of Cold War", *World Politics* 48, listopad 1995., str. 128)

19 Stephen M. Walt, "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, 35, 1991., str. 213

20 "Aspects of this case also provide support for the specific notion that the benefits of conquest are likely to be particularly constrained as a state shifts toward an economy reliant upon knowledge." (Stephen G. Brooks, *Producing Security*, Princeton University Press, 2005., str. 195)

za počinjene brutalnosti i nasilje nad ljudskim pravima.²¹ Takav pristup sigurnosnom pitanju čini se diskutabilnim i nepotpunim za oblikovanje nacionalne sigurnosne politike u novom globalnom političkom okruženju.²²

Druga skupina teoretičara polazi od činjenice da je proces globalizacije oblikovao novo, potpuno različito globalno socijalno, političko i ekonomsko okruženje u kojem ekonomska, ekološka, socijalna i vojna dimenzija sigurnosti dobivaju novu ulogu u procesu preživljavanja države kao društvenog organizma.²³ Visoka razina tehnološke i ekonomske globalne međuovisnosti može bitno umanjiti značaj vojne, političke i socijalne funkcije države u procesu osiguravanja unutarnjeg blagostanja za vlastito stanovništvo, o čemu umnogome ovisi odanost stanovništva prema vlastitoj državi, što pak ima određujuću ulogu u preživljavanju države. Kako su multinacionalne kompanije (MNC), kao globalni ekonomski akteri koji djeluju na globalnom tržištu i umnogome se nalaze izvan kontrole države, sposobne znatno umanjiti značaj socijalne

21 "As the society of states moves gradually toward a world society of peoples the issue of legitimacy of a particular regime's rule become increasingly difficult to ignore as a critical security issue." (Edward A. Kolodžijev, "Renaissance in Security Studies", *International Studies Quarterly*, 1992., 36, str. 423)

22 "The rational, manipulative techniques, and coercive measures and institutionalised forms of repression of authoritarian regimes are proper and primary objects of study for security analysts and practitioners. Death squads in Central and Latin America, the totalitarian regimes of Nazi Germany, Stalinist Russia, and Pol Pot's Cambodia, as well as the causes of the Holocaust, the Gulag, and killing fields are security issues of the first magnitude... Also worthy of study are the armed pursuit, strategies, and claims of non-state actors, like Kurds, Serbs, or Tamil Tigers, guerrilla warfare, terrorism, and low-intensity warfare, as the arm of the weak and disenfranchised, or no less central to security studies. These forms of armed conflict are likely to become increasingly more important as ethnic and nationality wars, within nation states and so called internationalised civil wars that spill over national boundaries, such as Lebanon, become more frequent." (Edward A. Kolodžijev, "Renaissance in Security Studies", *International Studies Quarterly*, 36, str. 422, 1992.)

23 "To confine security analysts to force and violence and to insulate security analyses from the other disciplines and their tested findings about non-violent human behaviour is akin to asking physicist to confine himself to classical mechanism when he knows quantum mechanism is more suitable. Similarly, if the security analyst must begin with perceived threats of coercion, it does not follow that threats can be distinguished finally from the values that are at risk – what people value and care about." (Edward A. Kolodžijev, "Renaissance in Security Studies", *International Studies Quarterly*, 36, str. 422); "States are surely concerned about prosperity, and thus economic calculations are not trivial for them. However, states operate in both an international political environment and an international economic environment, and the former dominates the latter in case where the two come into conflict. The reason is straightforward: the international political system is anarchic, which means that each state must always be concerned to ensure its own survival. The state can have no higher goals than survival, since profits matter little when the enemy is occupying your country and slaughtering your citizens." (John Mearsheimer, u Graham Allison; Gregory F. Treverton (ur.), *Rethinking America's Security: Beyond Cold War to New World Order*, New York, 1992., str. 222)

politike države, ekonomsko i socijalno pitanje pojedinca uvodi se na izravan način u sigurnosno pitanje kao jedan od najznačajnijih segmenata sigurnosne politike.

Prema tome, neslaganje između moći MNC-ova da kontroliraju čimbenike proizvodnje na otvorenim globalnim tržištima s jedne strane i njihovih zahtjeva da ostanu izvan kontrole države s druge strane sve više ukazuje na napetosti između socijalnih potreba društva i interesa supranacionalnoga kapitala. U tom sukobu socijalne funkcije države i ekonomske funkcije globalnog tržišta oblikuje se glavna prijetnja nacionalnoj sigurnosti koja dolazi od strane potencijalnog unutarnjeg sukoba između države i društva.²⁴ Sukob države i društva najčešće poprima naznake multietničkog, multivjerskog ili multirasnog sukoba, što nužno zahtijeva i novi model njegova rješavanja, bitno drugačiji od onog koji proizlazi iz njegova sadržaja. To neslaganje suštine sukoba i oblika njegove vanjske manifestacije predstavlja najveću poteškoću u rješavanju prevladavajućeg oblika sukoba u posthladnoratovskom razdoblju.

Mnogi teoretičari i političari još uvijek nastoje definirati sve promjene i posljedice nastale u novom obliku globalne proizvodnje, kao i promjene koje su nastale eliminacijom Hladnog rata, te definirati nove izazove nacionalnoj i globalnoj sigurnosti, što je vrlo kompleksno pitanje.²⁵

U definiranju novih izazova nacionalnoj, dakako i globalnoj sigurnosti, nužno je poći od samih promjena koje nastaju u procesu globalizacije, kao i od posljedica do kojih te promjene dovode. Ovdje se prije svega imaju u vidu tehnološke promjene, uvođenje novih tehnologija i tehnoloških procesa u sam proces proizvodnje, što vodi stvaranju globalnog oblika proizvodnje, što pak nužno vodi promjeni određujućih čimbenika proizvodnje. Promjena samih čimbenika proizvodnje vodi i promjeni

24 "As a consequence of growing economic global interdependence, domestic conflict over welfare and the economic and coercive structure of the internal welfare system can no longer be isolated from the struggle between states and the imperatives of global market competition that work to redistribute wealth and material capabilities among states." (Edward A. Kolodžijev, "Renaissance in Security Studies", *International Studies Quarterly*, 36, str. 428, 1992.)

25 "Unless one is willing to argue that military threats to national well-being are the only ones that matter, it is difficult to justify labelling the study of the threat, use, and control of military force as 'security studies'. National security is therefore not just another label: it is a powerful political symbol. Everyone agrees that security issues are important and deserving of national prominence and financial support." (David A. Baldwin, "Security Studies and the End of Cold War", *World Politics* 48 (listopad 1995.), str. 139): "I think that International Security Studies should not, and probably, cannot be incorporated within Strategic Studies. It should not be because Strategic Studies is, and should remain, a body of experts on the military aspects of international relations... Security Studies could provide the field as a whole within an integrating framework that would help to tie together sub-fields such as Strategic Studies, Human Rights, Environmental Political Economy that are now too isolated from each other." (Barry Buzan, *People, States and Fear: The Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Boulder, Colorado, 1991., str. 24)

prirode moći, što intenzivno utječe i na promjenu prirode države i odnosa između država. Promjene u polju proizvodnje koje su nastale kao posljedica uvođenja mikro-elektronike, telekomunikacija, novih materijala, nanotehnologije, molekularne biologije, genetskog inženjeringa, upotrebe računala i interneta u proces globalne proizvodnje sve više pomiče čimbenike proizvodnje od zemlje, rada i kapitala ka novim znanjima, kreativnoj mobilnosti i inovativnoj proizvodnji kao novim čimbenicima globalne proizvodnje, što stvara novi *spilower*-učinak, koji vodi u novi oblik globalne mrežne funkcionalne međuovisnosti, iz koje izrasta novi teritorijalno neograničen globalni mrežni sustav.

Dramatičan rast moći novoga globalnog mrežnog sustava da osigura nevjerojatnu fleksibilnost u stvaranju i implementaciji novih ideja, da osigura spektakularan rast financijske moći, da učinkovito utječe na javno mnijenje i donošenje odluka, mijenja prirodu starih izazova i donosi nove izazove sigurnosti u svijetu. Prijetnja stvaranja kronične fiskalne neravnoteže, prijetnja kraha globalnog financijskog sustava te opasnost od uspostavljanja velikih nerazmjera između nacionalnog dohotka i cijena hrane i energije na globalnom tržištu određujući su ekonomski izazovi koji se nameću ovom novom globalnom mrežnom sustavu. O tome koliko će globalni mrežni sustav biti sposoban odgovoriti na te izazove ovisit će i njegova sposobnost da odgovori sigurnosnim izazovima koje donosi novi val tehnološkog razvoja. Porast emisija stakleničkih plinova, nužnost učinkovite i brze prilagodbe klimatskim promjenama, sposobnost brzog i učinkovitog odgovora prijetnjama koje dolaze od potencijalnih masovnih *cyber*-napada, masovnih digitalnih prijevara, krađa i dezinformacija danas predstavljaju glavne izazove globalnoj, dakako i nacionalnoj sigurnosti.

Ti novi izazovi ne samo da mijenjaju prirodu natjecanja između država, prirodu odnosa između država i prirodu kontrole nad društvom već isto tako stubokom mijenjaju prirodu moći države koja se sve više pomiče od vojno-političke strukture ka komercijalno-znanstvenoj i tržišnoj strukturi moći, koja inherentno traži i promjenu sustava donošenja odluka, koji se sve više pomiče od sustava donošenja odluka na nacionalnoj razini ka sustavu utjecaja na donošenje odluka na supranacionalnoj (globalnoj) razini. Nerazmjer koji se pojavljuje između moći utjecaja nacionalne države na donošenje odluka na supranacionalnoj razini i njezinog ekonomskog i institucionalno-demokratskog razvoja čini jednu od određujućih nepoznanica određenja nacionalne, dakako i globalne sigurnosne paradigme.²⁶

26 Više vidjeti u G. Gamberalli; M. J. Holler, *Power Measures III (Homo Oeconomikuscus* 22, München, Accedo Verlag, 2005., str. 589-604; Manfred Holler, *EU Decision-making and the Allocation of Responsibility*, Institute of Socio-Economics IAW, University of Hamburg, 2011., str. 2)

Definicija sigurnosti: poteškoće u definiranju sigurnosti

Kako bi se pitanje sigurnosti u novom globalnom okruženju moglo uspješno promatrati, javlja se potreba za specificiranjem definicije sigurnosti kao razvojno-političkog cilja, a kako bi se mogla oblikovati odgovarajuća politika u cilju ostvarenja učinkovitog uključivanja države u globalne znanstvene i tržišne integracijske procese u okviru kojih se i određuju dimenzije sigurnosnog pitanja. Određenje sigurnosnog pitanja u novom globalnom okruženju nužno vodi u razmatranje pitanja potencijalnih uzroka sukoba, prije svega oružanog sukoba, koji se još uvijek iskazuje kao temeljna prijetnja sigurnosti u svijetu.

Imajući u vidu globalne strukturalne promjene i posljedice koje su otud proizašle, kao što su visok stupanj međuovisnosti i senzibilnosti između globalnog proizvođača i lokalnog potrošača, visok stupanj financijske i monetarne ovisnosti, visok stupanj disagregacije države i MNC-ova, danas je teško uzroke sukoba pronaći isključivo u tzv. psihološkom kontekstu, gdje određujuću ulogu igraju priroda čovjeka i osobnosti političkih vođa država, osobito vođa velikih sila.²⁷ Ne isključujući značaj psihološkog trenutka, najveći broj teoretičara međunarodnih odnosa okreće se širem kontekstu uzroka sukoba u globalnoj zajednici u kojem se uz ljudsku prirodu u razmatranje uvode i tehnološki razvoj, posljedice koje tehnološki razvoj ostavlja na ekonomskim i političkim odnosima, što mijenja samu prirodu države, prirodu odnosa između država, kao i prirodu odnosa između država i drugih subjekata međunarodnih odnosa, što vodi potrebi za novim određenjem prirode sigurnosti, a samim tim i novom određenju prirode moći.

Tradicionalno određenje pitanja sigurnosti izravno je vezano za pitanja moći, odnosno za to kako pojedinac ili skupina mogu dobiti ono što žele koristeći silu, prijetnju ili neke druge metode prisile te zašto i kako koristiti prisilne metode za ostvarivanje političkih ili nekih drugih ciljeva. U kontekstu ovih polaznih odrednica tradicionalnog određenja sigurnosti sigurnosno pitanje izravno je vezano i intimno određeno iz perspektive vojno-političke moći nacionalne države, odnosno mogućnosti njezina vojnog djelovanja u cilju osiguravanja preživljavanja države, što u suvremenom okruženju uključuje ostvarenje njezine vanjske politike.²⁸

27 Copeland, D. C., *The Origins of Major War*, Cornell University Press, London, 2000.

28 "...Security's identification with the state is not surprising. Throughout history, it was the consolidation of the state's military capabilities, and the bureaucratisation this engendered, that accelerated the consolidation of the state itself. As its violence capability (both defensive and offensive) developed in tandem, the state becomes not only the chief interpreter: for much of history, 'security' simply meant what the rulers said it meant." (Stephen J. Del Rosso Jr., "The Insecure State: Reflections on 'the State' and 'Security' in a Changing World", *Daedalus* (Journal of the American Academy of Arts and Science), proljeće 1995., str. 183)

Dezintegracija bipolarnog političkog okruženja i proces globalnih strukturalnih promjena i međuovisnosti koji se brzo širio, osobito nakon završetka Hladnog rata, vodili su promjenama koje su imale snažan utjecaj na način razmišljanja i psihologiju državnika i donositelja odluka od najviše do najniže razine državne i međunarodne hijerarhijske strukture. Te promjene snažno su motivirale teoretičare međunarodnih odnosa i sigurnosnih studija da pojam sigurnosnog pitanje znatno prošire od tradicionalno-ortodoksnog fokusa, državocentričnog shvaćanja sigurnosti, gdje je to pitanje uvijek razmatrano u odnosu rata i mira, ka novom globalnom transnacionalnom fokusu gdje se sigurnost shvaća kao kompleksno pitanje koje je nužno povezano s utjecajem čovjeka na promjene u globalnom okruženju i utjecaj globalnih promjena na njegovo ponašanje.²⁹

Kako država kao jedan od najznačajnijih čimbenika globalnih odnosa još uvijek postoji u interesno podijeljenom globalnom sustavu koji je utemeljen na državi kao osnovnom subjektu međunarodnih odnosa, tako je i sigurnosno pitanje u suvremenim globalnim odnosima još uvijek određeno prije svega kao nacionalna sigurnost te kao regionalna ili globalna (međunarodna) sigurnost, što podrazumijeva komplementarnost vanjske i unutarnje dimenzije toga pitanja. Stroga komunikacija između vanjske (globalne) i unutarnje (nacionalne) dimenzije sigurnosnog pitanja u suvremenim uvjetima ima značenje promidžbe minimuma ekonomskog, političkog, ekološkog i socijalnog razvoja i jamstva postojanja minimalnog održivog razvoja i stabilnosti u svijetu.

Takav pristup sigurnosnom pitanju inherentno uključuje kako vojne tako i nevojne aspekte sigurnosti kao što su klimatske promjene, erozija zemljišta, nedostatak hrane i vode za piće, zdravlje ljudi, njihovo obrazovanje, siromaštvo, rast populacije, urbanizacija i slično.³⁰ U kontekstu ovakvog određenja pojma sigurnosti država ne može omogućiti nacionalnu sigurnost bez minimalnih jamstava preživljavanja pojedinca, što uključuje mogućnost preživljavanja i zaštitu temeljnih prirodnih prava i sloboda čovjeka. Ako postoji značajan nerazmjer između nacionalne sigurnosti i prijetnje temeljnim prirodnim pravima i slobodama čovjeka, to bi mogao biti značajan uzrok stvaranja osjećanja nesigurnosti pojedinca ili skupine, što onda vodi stvaranju osjećanja nelojalnosti pojedinaca ili skupina prema državi, što bi svakako imalo katastrofalne posljedice za opstanak i preživljavanje te države.³¹

29 Emma Rothschild, "What is Security?", *Daedalus*, svezak 124, br. 3 (ljeto 1995.), str. 53-107

30 Laster Brown, "Redefining National Security", *World Watch Institute Paper* br. 14, Washington D. C., listopad 1977.

31 Više u Barry Buzan, *People, States and Fear*, Boulder, Colorado, 1991., str. 35-56

Nacionalna sigurnost uvijek znači mogućnost preživljavanja zajednice i pojedinca, što čini temelj globalnog, međunarodnog, sigurnosnog pitanja. Odnos između nacionalnog i globalnog sigurnosnog pitanja ima značenje prijelaza iz stanja međunarodne zajednice, gdje je sigurnost bila kontroverzno protumačena kao vojna sila i moć korištena od strane država, ka stanju u kojem su pojedinac i zajednica suočeni s prijetnjama bez neprijatelja, u kojem stari koncept sile i stare ideje ne mogu jamčiti sigurnost u suvremenom svijetu strukturalnih promjena.³²

Završne napomene

Sa završetkom Hladnog rata svijet je ušao u novu fazu dinamičnih promjena i nepredvidljivog ponašanja sudionika na međunarodnoj sceni. Zahvaljujući globalizaciji, sigurnosno pitanje određeno je prije svega odnosom između države i globalnog tržišta. Razumijevanje unutarnje zakonitosti interakcije između globalizacije i međuovisnosti država i drugih sudionika u međunarodnim odnosima može državi pomoći predvidjeti unutarnju strukturu i dinamiku potencijalnog sukoba i predvidjeti kako unutarnja dinamika sukoba može utjecati na promjenu globalnog i lokalnog sigurnosnog okruženja.

Bez obzira na mogućnost prognožiranja događanja u globalnom sigurnosnom okruženju, na temelju analiza dinamičnih interakcija između procesa globalizacije i međuovisnosti država i predvidljivosti ponašanja sudionika u sustavu globalnih ekonomskih integracija i makropolitčke međuovisnosti, država nije u mogućnosti zaustaviti promjene koje uvjetuju pojavu sukoba budući da se te promjene više ne nalaze pod njezinom kontrolom, što je čini nemoćnom da izravno kontrolira promjene u globalnom sigurnosnom okruženju.

Međutim, imajući u vidu da je država i dalje jedan od glavnih sudionika u procesu globalizacije, država sa svojim aktivnostima može ohrabriti mnoge aktere u međunarodnim odnosima, prije svega MNC-ove, internacionalne komercijalne banke, međunarodne institucije i tako dalje da izbjegavaju podržavanje sukoba kao instrumenta ostvarenja njihovih ekonomsko-komercijalnih interesa podržavanjem svojeg konstruktivnog i racionalnog ponašanja u pravcu dosezanja komercijalnih i tržišnih interesa. Tako država dobiva mogućnost neizravnog utjecaja na globalno sigurnosno okruženje, ohrabrujući i podržavajući mirne promjene u svjetskoj zajednici.

32 Gwyn Prins, citat iz Stephen J. Del Rosso Jr., "The Insecure State: Reflections on 'the State' and 'Security' in a Changing World, *Daedalus* (Journal of the American Academy of Arts and Science), proljeće 1995., str. 183

Takav pristup utjecaju države na globalno sigurnosno okruženje zahtijeva promatranje prijetnje globalnoj i nacionalnoj sigurnosti u širem strateškom konceptu interesa svih sudionika u novom globalnom okruženju.

Literatura

David A. Baldwin (ed. 1993), *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, Columbia University Press, New York,

Baumeister, R.F., & Leary, M.R., 'The need to belong: Desire for interpersonal attachment as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497-529, 1995.

John Baylis & Steve Smith (eds.2005), *The Globalization of World Politics*, Third Edition, Oxford University Press

Stephen G. Brooks (2007), *Producing Security: Multinational Corporations, Globalization, and the Changing Calculus of Conflict*, Princeton University Press

Simon Chesterman (2001), *Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law*, Oxford University Press: Oxford,

Brahma Chellaney, 'America's Troubling Support for Oil-Reach Islamist Regimes', *The Japan Times*, Tuesday, November 2011

Steve Charnovitz, 'Nongovernmental Organization and International Law', *The American Journal of International Law*, vol. 100, no. 2. (april 2006), pp348-372),

Copeland, D.C., (2000), *The Origins of Major War*, London, Cornell University Press

Stephen Engelberg, 'Holy Warriors : A Network of Terror', *The New York Times*, January 2001.

Graham E. Fuller, 'The Future of Political Islam', *Foreign Affairs*, March/April 2002,

Thomas L. Friedman (2005). *"The World is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century."* Farrar, Straus, and Giroux. New York,

Goetze, David and Charles Anthony Smith. "Reports of Ethnic Violence as Spurs to Conflict Mobilization." *Human Rights Conflict Prevention Centre Research Papers*, University in Bihac, Vol. I, no.2 (2000)

Global Risk 2012, Seventh Edition, World Economic Forum,

Hirsch, Michael (2002). "Bush and the World." *Foreign Affairs*. V 81, no. 5, September/October.

Robert Jackson and Georg Sørensen (2010), *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, (Fourth Edition), Oxford University Press

J. Kovel (2002), *The Enemy of Nature: The End of Capitalism or the End of the World?*, London

Leonard, Mark, "Diplomacy by Other Means." *Foreign Policy*. September/October, 2002.

Jay Mazur, Labour's New Internationalism, *Foreign Affairs*, vol. 79. no. 1. January-February 2000, pp81-82)

Keit McClary, Sun January 16, 2005, Report of the National Intelligence Council 2020

O'Meara, Patrick and et al (2000), *Globalisation and the Challenges of a New Century*, Indiana University Press,

Mancur Olson, Way Some Nations Are Rich, and Others Poor, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 10. No. 2. Spring 2006, p.3-24

Samuel Palmisano, "The Globally Integrated Enterprise" in *Foreign Affairs*, May/June 2006, Vol. 85, Number 3.;

Daniel Pipes, God and Mammon: Does Poverty Cause Militant Islam, *National Interest*, Winter 2002

G. Porter, J. Welsh Brown, and P. Chasek's *Global Environmental Politics* (Boulder, Colorado: Westview, 2000).

Report of the National Intelligency Council's, 2020 Project

John Ralston Saul (2006), "The Collapse of Globalism" Penguin, Canada

Kobrin Stephen (2003), *Technological Determinism, Globalization, and the Multinational Firm*, Wharton School, University of Pennsylvania

Michael P. Todaro & Stephen C. Smith (2003), *Economic Development*, Addison Wesley, Boston, San Francisco, New York,

Emmanuel Todd (), *After the Empire: The Breakdown of the American Order*, Columbia University Press, New York,

Martin Wolf, Will the Nation-State Survive Globalisation?, *Foreign Affairs*, January-February 2001, vol. 80. no.1

Lenoardo Maugery (2012), *Oil: The Next Revolution*, Belfer Center for Science and International Relations, J.F. Kennedy, Harvard University, June 2012.

World Development Report 2012, Gender Equality and Development,

Summary

On the end of the 20th century the theory of International Relations have increasingly sought a new paradigm of national and global security policy. In this new security paradigm all segments of structural changes in technological, economic, political, environmental and military development after the Second World War, and the impact of these changes on the contemporary international relations, should be incorporated. Global structural changes caused by collapse of the concept of the Cold War have produced a new form of thinking on security issues which raised many relevant questions in both, theory and practice in international relations. Many issues related with new security paradigm have supported theoretical debate about new prospect of peace and security in global society in 21st century.

Key words: Neo-realism, Neo-institutionalism, Theory of democratic peace, Global structural changes, Changes in the natural power of the state, The changing nature of Sovereignty